

**СУ „Св. Климент Охридски“
Факултет по класически и нови филологии**

**Развитие на употребата на понятието *imperator*
при Светоний**

Джаксън Холидей Уилър

Класическа филология
I-ви курс
2013

Съдържание

1.	Увод	3
	a. Животът на Гай Светоний Транквил	
	b. Въведение в употребата на думата <i>imperator</i>	
2.	Vita Divi Iulii	4
3.	Vita Divi Augusti	5
4.	Vita Tiberii	6
5.	Vita Gaii	6
6.	Vita Divi Claudii	8
7.	Vita Neronis	9
8.	Vita Galbae	10
9.	Vita Othonis	12
10.	Vita Vitellii	12
11.	Vita Divi Vespasiani	13
12.	Vita Divi Titi	14
13.	Vita Domitiani	15
14.	Заклучение	15
15.	Библиография	16

1. Увод

Гай Светоний Транквил е роден неизвестно къде през 69 г. – годината на четиримата императори. Баща му Светоний Лет бил конник и стигнал до чин *tribunus angusticlavius*; освен това участвал заедно с XIII Близначен легион под командването на Отон в битката в Бетриак. Светоний учил право, но се посветил по-скоро на историография. Написал много исторически произведения, включително *De Vita Caesarum*, *De Viris Illustribus* (*De Illustribus Grammaticis*, *De Claris Rhetoribus*, *De Historicis*, *De Poetis*) и още много творби, голяма част от които са изгубени. Бил и добър приятел на Плиний Млади, известен сенатор и писател. Работил като секретар при Траян и Адриан, но след като бил уволнен, се съсредоточил върху литературните си занимания.

Най-известната му книга е *De Vita Caesarum* („Дванадесетте Цезари“), която описва живота на *principes romani* от Юлий до Домициан. В нея Светоний използва много информация от различни източници – не само официални, но и слухове, които не са напълно сигурни. Може да се каже, че нищо не скрива – той показва двете страни на всяко положение. Читателите сами трябва да изберат на какво да вярват.

В тази курсова работа ще изследваме употребата на думата *imperator* в животописите на Светоний. Тъй като той изобщо не използва думата в *De Viris Illustribus*, ще гледаме само *De Vita Caesarum*. Думата *imperator* по времето на Републиката означава „пълководец“; буквално „този, който има власт“, понеже *imperium* е „власт“ и *impero* е „заповядвам, управлявам, командвам, ръководя“. Глаголът е композитен от *in-* + *paro*, което означава „предоставям, приготвям (се); заповядвам, нареждам“ и идва от индоевропейския корен **rege-* „водя напред, извеждам“.

По-късно думата търпи промени и вече не означава просто завоевател или човек с власт, а „пълководец“. През републиканската епоха, за да може един военачалник да празнува триумф, той трябвало да бъде поздравен като *imperator* от войниците си. По времето на Империята смисълът се променя още повече и означава този, който има върховната власт над всички други граждани: нещо като властта на римските царе през Царския период. Обаче думите не са еднозначни и винаги променят значенията си – така винаги има няколко начина да се тълкува дадена дума, особено когато контекстът ни е толкова далечен. Всеки човек има различно разбиране за дадено понятие и *imperator* не е изключение от това разнообразие. При Светоний има много различни употреби на тази дума и тук ще ги анализираме в хронологичен ред.

2. Vita Divi Iulii

Първата книга в *Дванадесетте Цезари* е *Vita Divi Iulii* (Божественият Юлий). Тъй като Юлий живял преди времето на Империята, думата *imperator* не е използвана в съвременния смисъл на „император“, а има различни употреби.

sed cum obstinatius omnia agi uideret et designatos etiam consules e parte diuersa, senatum litteris deprecatus est, ne sibi beneficium populi adimeretur, aut ut ceteri quoque **imperatores** ab exercitibus discederent; confisus, ut putant, facilius se, simul atque libuisset, ueteranos conuocaturum quam Pompeium nouos milites.

Но когато видял, че всички все по-упорито действуват срещу него и че вече са определени консули от противната групировка, помолил с писмо сената да не му отнемат привилегиите, дадена му от народа, или и останалите **пълководци** да напуснат войските си; надявал се, както смятат, че щом пожелае, ще свика ветераните си по-лесно, отколкото Помпей нови войници.

В този цитат от глава 29 виждаме за пръв път употреба на думата *imperator* в смисъл на „пълководец“ – точно, както била използвана по времето на Републиката. Властта, която императорът има, е само военна и не се отнася към други области на обществения живот.

Quanta fortitudine dimicarint, testimonio est quod aduerso semel apud Dyrrachium proelio roenam in se ultro depoposcerunt, ut consolandos eos magis **imperator** quam puniendos habuerit.

Доказателство за тяхната голяма храброст е това, че след единственото неуспешно сражение, при Дирахий, сами поискали да бъдат наказани, та **Цезар** трябвало по-скоро да ги успокоява, отколкото да ги наказва.

Очевидно е, че и тук, в глава 68, думата се използва като пълководец. Тъй като Цезар още не е победил Помпей и няма власт, освен над войската си, не е възможно да се разбира по друг начин. Преводачът е решил да я преведе с името на самия Цезар, вместо да повтори „пълководец“; освен това, би било прекалено безлично да каже „пълководец“, особено в този контекст, където Светоний иска да покаже милостта на Цезар.

Praegrauant tamen cetera facta dictaque eius, ut et abusus dominatione et iure caesus existimetur. non enim honores modo nimios recepit: continuum consulatum, perpetuam dictaturam praefecturamque morum, insuper praenomen **Imperatoris**, cognomen Patris patriae, statuam inter reges, suggestum in orchestra; sed et ampliora etiam humano fastigio decerni sibi passus est: sedem auream in curia et pro tribunali, tensam et ferculum circensi pompa, templa, aras, simulacra iuxta deos, puluinar, flaminem, lupercos, appellationem mensis e suo nomine; ac nullos non honores ad libidinem cepit et dedit.

Натежали обаче други дела и думи, поради което се смята, че е злоупотребил с властта и заслужено е бил убит. Не само приел прекомерни почести: няколко консулства подред, пожизнена диктатура, надзор на нравите, титлите „император“ и „отец на отечеството“, статуя между царските статуи и подиум в оркестрата, но позволил и да му присъдят привилегии, въздигащи го над обикновените смъртни: златно кресло в сената и в съда, свещена колесница и носилка на цирковите процесии, храмове, олтари, статуи до тези на боговете, свещено ложе за жертвоприношение на боговете, жрец за неговия култ, нова колегия на жреците луперци, назоваване на месец по негово име; всички длъжности вземал и раздавал по собствено желание.

В този пасаж от глава 76 Светоний дава първия знак за бъдещата употреба на думата *imperator*, т.е. означаваща този, който има върховната власт над цялата държава. Разбира се, че не е точно същото нещо, както по времето на Принципата – цялата политическа система още не съществува – но въпреки това изглежда Цезар дава началото на бъдещото понятие „император“.

3. Vita Divi Augusti

Нека преминем от Божествения Юлий към Божествения Август. Август е първият император в модерния смисъл на думата, тъй като той създава цялата политическа система на Империята, която остава след смъртта му.

Proavus Augusti secundo Punico bello stipendia in Sicilia tribunus militum fecit Aemilio Паpо **imperatore**.

Предядото на Август по време на Втората пуническа война служил като военен трибун в Сицилия **под командването** на Емилиий Пап.

В този пасаж от глава 2 думата се използва отново като пълководец: преведена е с „под командването“, тъй като е в аблатив и така звучи най-естествено.

Quare ceteri, in his M. Favonius ille Catonis aemulus, cum catenati producerentur, **imperatore** Antonio honorifice salutato, hunc foedissimo convitio coram prosciderunt.

Затова, като превели останалите оковани, а между тях бил и Марк Фавоний, известният подражател на Катон, те поздравили Антоний с титлата **император**, а Август най-позорно наругали в лицето.

Тази размяна на думи се случва след битките при Филипи, където Август и Антоний побеждават Брут и Касий. Окованите, поздравявайки Антоний с титлата император, показват своето подчинение към него, понеже той ги е победил. Преводачът оставя думата като

„император“ и слага бележка, която обяснява, че през Републиканската епоха титлата е давана след успешна военна акция. Употребата на *imperator* в този пасаж от глава 13 показва по-буквалния смисъл на думата, т.е. „този, който има власт“ или „завоевател“, тъй като Антоний побеждава републиканската войска.

4. Vita Tiberii

В книгата за Тиберий само веднъж Светоний използва *imperator*. Има различни хипотези за това: първата е, че Тиберий отказва титлата, което показва, че не иска хората да го наричат така; втората, че самата дума все още не е добила популярност в този смисъл, може би заради отвращението на самия Тиберий към нея. Дори Светоний нито веднъж не нарича Тиберий така в разказа за неговия живот.

Verum liberatus metu ciuilem admodum inter initia ac paulo minus quam priuatum egit. Ex plurimis maximisque honoribus praeter paucos et modicos non recepit. [...] Praenomen quoque **imperatoris** cognomenque patris patriae et ciuicam in uestibulo coronam recusauit; ac ne Augusti quidem nomen, quanquam hereditarium, nullis nisi ad reges ac dynastas epistulis addidit.

Когато се освободил от страховете си, отначало се държал почти като обикновен гражданин и едва ли не по-скромно от частно лице. От многото големи почести приел само някои, и то незначителни. [...] Отказал също титлата „**Император**“, званието „Отец на отечеството“ и поставянето на граждански венец над портата му. Избягвал и името „Август“, макар че му било наследствено; прибавил го само в писма до царе и владетели.

Фактът, че Тиберий отказва титлата, показва ясно как думата е имала значение по-близо до днешното: някой, имащ върховната власт над обикновените граждани. Този пасаж от глава 26 е единственият в тази книга, в който Светоний използва думата – липсата на тази дума в неговата биография подкрепя идеята, че Тиберий не е искал да изглежда като деспот (поне в началото).

5. Vita Gaii

Сега ще разгледаме употребата на *imperator* в книгата за Гай Калигула, син на Германик и правнук на Тиберий.

Germanicus, C. Caesaris pater, Drusi et minoris Antoniae filius, a Tiberio patruo adoptatus, quaesturam quinquennio ante quam per leges liceret et post eam consulatum statim gessit,

missusque ad exercitum in Germaniam, excessu Augusti nuntiato, legiones universas **imperatorem** Tiberium pertinacissime recusantis et sibi summam rei p. deferentis incertum pietate an constantia maiore compescuit atque hoste mox devicto triumphavit.

Германик, бащата на Гай Цезар, син на Друз и Антония Младата, бил осиновен от чичо си Тиберий; станал квестор пет години по-рано от законната възраст, а веднага след това – консул; след като бил изпратен при войската в Германия, при вестта за смъртта на Август всичките легиони твърдо отказали да признаят Тиберий за **император** и предложили на Германик върховното управление на държавата; но той ги усмирил, проявявайки не само изключително синовно уважение, но и твърдост; а скоро след това спечелил победа над врага и отпразнувал триумф.

В четвъртата книга думата се използва само в смисъла на „император“, т.е. този, който има върховна власт над другите граждани. Това изречение от глава 1 е първото, в което думата се използва в смисъл на „император“, и не само като формална титла. Очевидно е, че има това значение, понеже думите, които я следват са „*summam rei publicae*“ („върховното управление на държавата“).

Filia vero nata paupertatem nec iam **imperatoria** modo sed et patria conquerens onera conlationes in alimonium ac dotem puellae recepit.

След раждането на дъщеря си, оплаквайки се от бедността и от двойното си бреме на **император** и баща, събирал помощи за отглеждане и зестра на момиченцето.

Формирането на производни думи от различни граматически категории често е добър индикатор за по-силно установяване на понятието, свързано със самата дума. Тъй като тук, в този пасаж от глава 42, виждаме прилагателно, производно от думата, очевидно е, че новото значение става все по-силно.

Sortitus est et de altero consulatu in quartum annum; praeseditque nonnumquam spectaculis in Gai vicem, adclamante populo: "Feliciter" partim "patruo **imperatoris**" partim "Germanici fratri!"

След три години бил избран за консул по жребий и често ръководел зрелищата вместо Гай, а народът го приветствувал с виковете: „Щастие за чичото на **императора!**“ или „Щастие за брата на Германик!“

Този пасаж е от глава 7 на книгата за живота на Божествения Клавдий, но думата *imperator* се отнася към Калигула. Това е първият път, в който Светоний цитира други, които наричат императора с думата *imperator*: още един знак за по-модерния смисъл на думата.

6. Vita Divi Claudii

В биографията на Клавдий думата се използва много по-често и вече няма идея за пълководец или завоевател.

Latentem discurrens forte gregarius miles, animadversis pedibus, studio sciscitandi quisnam esset, adgnovit extractumque et prae metu ad genua sibi adcidentem **imperatorem** salutavit.

Един обикновен войник, който обикалял насам-натам, забелязал краката му, поискал да разбере кой се крие, познал го, измъкнал го оттам и в момента, когато Клавдий, вън от себе си от страх, коленичил пред него, поздравил го като **император**.

В този пасаж от глава 10 виждаме за първи път изрази *imperatorem salutare* („поздравявам като император“), който оттук нататък Светоний използва, за да покаже предаването на императорската власт от един човек на друг.

At in semet augendo parvus atque civilis praenomine **Imperatoris** abstinuit, nimios honores recusavit, sponsalia filiae natalemque geniti nepotis silentio ac tantum domestica religione transegit.

В своето възвеличаване проявил смирността на обикновен гражданин и не приел титлата **император**; отхвърлил прекалените почести; сватбата на дъщеря си и рождението на внука си отпразнувал без шум с религиозни обреди у дома.

В този пасаж от глава 12 Светоний показва, как Клавдий отказва титлата *imperator* и други почести; въпреки това и Светоний, и други го наричат с тази титла – изглежда думата е станала нормалният начин за назоваване на ръководителя на държавата.

quin et emissurus Fucinum lacum naumachiam ante commisit. sed cum proclamantibus naumachiaris: 'haec **imperator**, morituri te salutant!' respondisset: 'aut non,' neque post hanc uocem quasi uenia data quisquam dimicare uellet, diu cunctatus an omnes igni ferroque absumeret, tandem e sede sua prosiluit ac per ambitum lacus non sine foeda uacillatione discurrens partim minando partim adhortando ad pugnam compulit.

Преди отводняването на Фуцинското езеро дал на него морски бой. Но когато бойците от корабите извикали: „Аве, **император**, отиващите на смърт те поздравяват!“, отговорил им: „А може и не на смърт“; но след тези думи те вече не искали да се сражават, смятали, че императорът им е простил; Клавдий дълго се колебал дали да не унищожи всички с меч и огън; накрая скочил от мястото си, затичал насам-натам по брега на езерото, като грозно се клатушкарал, и ту със заплахи, ту с подкани ги накарал да влязат в бой.

Въпреки че Клавдий отказал титлата „император“, хората го наричат така, което

показва силата на думата: вече не е само формална титла, а дори замества името на самия император.

Разликата между употребата на *imperator* в тази книга за живота на Божествения Клавдий и употребата на думата в следващите книги е по-тънка, тъй като вече не означава „пълководец“, а само „император“. Също така, възможно е да видим разликата съобразно други фактори: тона, нивото на уважение и честотата на употреба.

7. Vita Neronis

В книгата за живота на Нерон думата се среща три пъти и всеки път с различен смисъл.

huius filius praetor C. Caesarem abeuntem consulatu, quem aduersus auspicia legesque gessisse existimabatur, ad disquisitionem senatus uocauit; mox consul **imperatorem** ab exercitibus Gallicis retrahere temptauit successorque ei per factionem nominatus principio ciuilibus belli ad Corfinium captus est.

Неговият син като претор призова на разследване пред сената Гай Цезар след изтичане на консулството му, през време на което бил управлявал, както се смятало, противозаконно и при неблагоприятни знамения. А след като сам станал консул, се опитал да отстрани Цезар от **командуването** на войските в Галия и бил посочен за негов приемник от противниците му; в началото на гражданската война го пленили при Корфиний.

Много интересно е, че Светоний се връща към старото значение на думата в този пасаж от глава 2 за прадядото на Нерон. Изключението се прави само защото говори за времето преди Август, следователно не е толкова странно – но дори така, прави впечатление, тъй като не я е използвал в много предходни глави.

septemdecim natus annos, ut de Claudio palam factum est, inter horam sextam septimamque processit ad excubitores, cum ob totius diei diritatem non aliud auspiciandi tempus accommodatius uideretur; proque Palati gradibus **imperator** consalutatus lectica in castra et inde raptim appellatis militibus in curiam delatus est discessitque iam uesperis, ex immensis, quibus cumulabatur, honoribus tantum patris patriae nomine recusato propter aetatem.

Бил на седемнадесет години, когато починал Клавдий; отправил се към стражата следобед, тъй като целият ден бил злокобен и този час се сторил най-благоприятен за начало на властта. Пред стъпалата на Палатина го поздравили като **император**, а оттук бил отнесен в лагера на преторианците и след кратка реч пред войниците – в курията; оттеглил се едва привечер като от огромните почести, с които го отрупали, отказал само титлата „Отец на отечеството“ поради възрастта си.

Този пасаж от глава 8 показва, че сега, по време на Нерон, поздравяването на новия принцепс като *imperator* е станало обичайно.

ob quae **imperator** consalutatus, laurea in Capitolium lata, Ianum geminum clausit, tamquam nullo residuo bello.

По този случай бил поздравен като **император** и след като занесъл златния триумфален венец на Капитолия, затворил двойните порти на Янус, за да покаже, че никъде вече не се водела война.

Въпросът за смисъла на думата е малко по-сложен в този пасаж от глава 13, тъй като Нерон вече е император – ако думата означава само този, който има върховната политическа власт над държавата, защо е нужно Светоний да покаже, че бил „поздравен като император“? Трябва да има дори по това време известна идея за завоевание, както е имало в по-ранното значение. Как точно хората разбирали понятието, не е ясно; но от този пасаж виждаме, че не е толкова просто да кажем, че при Принципата *imperator* е равно само на „император“.

8. Vita Galbae

Преминаваме към книгата за живота на Галба, който бил император само за седем месеца – първият император в така наречена „година на четиримата императори“.

ab hoc sunt **imperatoris** Galbae auus ac pater: auus clarior studiis quam dignitate—non enim egressus praeturae gradum — multiplicem nec incuriosam historiam edidit; pater consulatu functus, quanquam breui corpore atque etiam gibber modicaeque in dicendo facultatis, causas industrie actitavit.

От него произхождат дядото и бащата на **император** Галба. Дядо му, който се прочул не толкова с обществената си кариера – достигнал само до преторство, колкото с научните си занимания – издал обемиста и грижливо написана история; баща му бил консул и въпреки ниския ръст, гърбицата и неголемите си ораторски възможности се занимавал усърдно със съдебни дела.

В този пасаж от глава 3 Светоний използва титлата император заедно с името за първи път: „*imperatoris Galbae*“ („на император Галба“). Преди това той поставя или името, или титлата, но никога двете заедно. Това показва как връзката между понятието *imperator* и ръководителя на държавата става все по-силна.

Ser. Galba **imperator** M. Valerio Messala Cn. Lentulo cons. natus est VIII. Kal. Ian. in uilla colli superposita prope Tarracinam sinistrorsus Fundos petentibus, adoptatusque a nouerca sua Liuia nomen et Ocellare cognomen assumpsit mutato praenomine; nam Lucium mox pro Seruio usque ad tempus imperii usurpauit.

Императорът Сервий Галба се родил на деветия ден преди януарските календи (24 декември), по време на консулите Марк Валерий Месала и Гней Лентул, в една вила на хълма край Тарацина, който се пада вляво по пътя за Фунди; бил осиновен от мащеха си Ливия и взел прякора Оцела, като сменил и името си, та докато стане император, се наричал Луций вместо Сервий.

В този пасаж от глава 4 за първи път Светоний говори за раждането на един император, казвайки именно „император еди кой си е роден...“ – вече е обичайна титла, дори преди той да стане император.

igitur cum quasi manumissioni uacaturus conscendisset tribunal, propositis ante se damnatorum occisorumque a Nerone quam plurimis imaginibus et astante nobili puero, quem exultantem e proxima Baliari insula ob id ipsum acciuerat, deplorauit temporum statum consalutatusque **imperator** legatum se senatus ac populi R. professus est.

И тъй, качил се на трибуната уж с намерение да освобождава роби, но поставил пред себе си множество изображения на осъдени и избити от Нерон, а до него застанал един благороден младеж, заточен на най-близкия от Балеарските острови, когото бил повикал специално за случая; оплакал в речта си положението на държавата и когато бил поздравен като **император**, се обявил за легат на сената и римския народ.

Испанската войска го поздравява като император, подобно на положението с преторианците и Клавдий (освен това, че Клавдий не искал да бъде така поздравен) – не предишният император или сенатът избира следващия император, а войници имат такава власт.

ergo primi obsequium rumpere ausi Kal. Ian. adigi sacramento nisi in nomen senatus recusarunt statimque legationem ad praetorianos cum mandatis destinauerunt: displicere **imperatorem** in Hispania factum; eligerent ipsi quem cuncti exercitus comprobarent.

Първи те дръзнали да не се покорят, на януарските календи (1 януари) отказали да положат клетва, освен в името на сената, и веднага решили да изпратят пратеници до преторианците с известие, че **императорът**, провъзгласен в Испания, не им се харесва: нека те сами изберат някого, когото всички войски да одобрят.

Виждаме в глава 16, че както с Клавдий преди няколко години, преторианците също имат властта да избират новия император – или пък така мислят тези войници в Германия, които отказват да следват Галба.

illud mirum admodum fuerit, neque praesentium quemquam opem **imperator** ferre conatum et omnes qui arcesserentur spreuisse nuntium excepta Germanicianorum uexillatione.

Най-чудно било това, че никой от присъстващите не понечил да помогне на **императора** и всички войски, извикани на помощ, не се подчинили на заповедта с изключение на един конен отряд германци.

Ще видим по-късно в книгата за Отон, че в момента на убийството на Галба Отон вече бил поздравен като император от преторианците – въпреки това Светоний използва *imperator* за Галба в този цитат от глава 20; това означава, че дори според Светоний е имало двама *imperatores* в един момент.

9. Vita Othonis

Otho **imperator** III. Kal. Mai. natus est Camillo Arruntio, Domitio Ahenobarbo cons.

Император Отон се родил на четвъртия ден преди майските календи (28 април), по време на консулите Камил Арунций и Домиций Аенобарб.

Светоний отново използва *imperator*, когато говори за раждането на Отон във втората глава, както прави в книгата за Галба.

tunc abditus propere muliebri sella in castra contendit ac deficientibus lecticaris cum descendisset cursumque cepisset, laxato calceo restitit, donec omissa mora succollatus et a praesente comitatu **imperator** consalutatus inter faustas adclamationes strictosque gladios ad principia deuenit, obuio quoque non aliter ac si conscius et particeps foret adhaerente.

После се скрил в женско пътнишко кресло и бързо потеглил за лагера; носачите му се изморили, слязъл и започнал да бяга, но се развързала обувката му и трябвало да спре, докато спътниците му не след много го поели на раменете си и го поздравили като **император**; и тъй, сред благопожелания и извадени мечове пристигнал в центъра на лагера: а всеки срещнат се присъединявал към него, сякаш бил съмишленик и съучастник.

Това е моментът в глава 6, за който говорихме горе – вече има двама императори, Галба и Отон.

10. Vita Vitellii

Вителий е третият от годината на четиримата императори и последният, който не остава за дълго време.

A. Vitellius L. filius **imperator** natus est VIII. Kal. Oct., uel ut quidam VII. Id. Sept., Druso Caesare Norbano Flacco cons. genituram eius praedictam a mathematicis ita parentes exhorruerunt, ut pater magno opere semper contenderit, ne qua ei prouincia uiuo se committeretur, mater et missum ad legiones et appellatum **imperatorem** pro afflicto statim lamentata sit.

Императорът Авъл Вителий, син на Луций, бил роден на осмия ден преди октомврийските календи (24 септември) или на седмия ден преди септемврийските иди (7 септември), по време на консулите Друз Цезар и Норбан Флак. Хороскопът му, направен от астролози, така изплаши родителите му, че бащата полагал винаги големи усилия синът му да не получи някоя провинция поне докато той е жив; а когато Вителий бил изпратен при войската и обявен като император, майка му веднага започнала да го оплаква като загинал.

Светоний пак използва титлата заедно с името на самия император, говорейки за раждането му в тази трета глава, както прави с Галба и Отон.

Quare vixdum mense transacto, neque die neque temporis ratione habita, ac viam vespere, subito a militibus e cubiculo raptus, ita ut erat, in veste domestica, **imperator** est consalutatus circumlatusque per celeberrimos vicus, strictum Divi Iuli gladium tenens, detractum delubro Martis atque in prima gratulatione porrectum sibi a quodam; nec ante in

praetorium rediit quam flagrante triclinio ex conceptu camini, cum quidem consternatis et quasi omine adverso anxiiis omnibus, "Bono," inquit, "animo estote! nobis adluxit," nullo sermone alio apud milites usus.

Поради това, едва-що минал месец, войниците, без да държат сметка ни за деня, ни за часа, на свечеряване го грабнали от спалнята му, както си бил по домашна дреха, поздравили го като **император** и го понесли на рамене из най-многолюдните села, а той държал в ръце оголен меч на божествения Юлий от светилището на Марс, който някой му подал още при първия поздрав.

Отново войниците избират новия император, както показва Светоний в този пасаж от глава 8.

11. Vita Divi Vespasiani

Сега ще говорим за Божествения Веспасиан, който управлявал 10 години – последният от годината на четиримата императори.

Percrebruerat Oriente toto uetus et constans opinio esse in fatis ut eo tempore Iudaea profecti rerum potirentur. id de **imperatore** Romano, quantum postea euentu paruit, praedictum Iudaei ad se trahentes rebellarunt caesoque praeposito legatum insuper Syriae consularem suppetias ferentem rapta aquila fugauerunt.

Отдавна по целия Изток се ширело непоколебимото убеждение, че съдбата е отредила по това време от Юдея да дойдат тези, които ще владеят света. Както станало ясно впоследствие, това се отнасяло за римски **военачалник**, но юдеите го изтълкували в своя полза и вдигнали бунт, убили пратения им наместник, прогонили и сирийския проконсул, дошъл на помощ, и заграбили орела на легиона.

Изборът на преводача да преведе думата като „военачалник“ е доста учудващ, особено след като не се говори за други военачалници с думата *imperator*. Не е сигурно дали това е добър избор, тъй като тези, за които се говори (именно Веспасиан и Тит), стават по-късно императори и вече не са само военачалници. От друга страна, може да се твърди, че Светоний иска да каже, че този, който ще владее света, е бил военачалник в Юдея, преди да владее – следователно преводачът би трябвало да направи разлика между тяхното време в Юдея и след това, когато били императори.

Hic cum super urgentem valitudinem creberrimo frigidae aquae usus etiam intestina vitiasset, nec eo minus muneribus **imperatoriiis** ex consuetudine fungeretur, ut etiam legationes audiret cubans, alvo repente usque ad defectionem soluta, **imperatorem**, ait statem mori oportere; dumque consurgit ac mititur, inter manus sublevantium extinctus est VIII. Kal. Iul. annum agens aetatis sexagensimum ac nonum, superque mensem ac diem septimum.

Тук болестта бързо се развивала, а и простудил стомаха си, туй като пиел много често студена вода; но въпреки това изпълнявал всичките си обичайни задължения на император и на легло изслушвал пратениците; но при внезапен пристъп на силно

разстройство едва не изгубил съзнание; „Императорът трябва да умре прав“ – казал и както се надигнал и се мъчел да стане, издъхнал в ръцете на подкрепящите го на деветия ден преди юлските календи (23 юни), на шестдесет и девет години един месец и седем дни.

В този пасаж от глава 24 виждаме единствения път, в който един император сам се нарича *imperator*. Сега, по времето на Веспасиан, понятието е толкова различно от предишния смисъл, че всички използват тази дума, за да говорят за ръководителя на държавата.

12. Vita Divi Titi

cuius breui compos et ad perdomandam Iudaeam relictus, nouissima Hierosolymorum oppugnatione duodecim propugnatores totidem sagittarum confecit ictibus, cepitque ea natali filiae suae tanto militum gaudio ac fauore, ut in gratulatione **imperatorem** eum consalutauerint et subinde decedentem prouincia detinuerint, suppliciter nec non et minaciter efflagitantes, aut remaneret aut secum omnis pariter abduceret. unde nata suspicio est, quasi desciscere a patre Orientisque sibi regnum uindicare temptasset; quam suspicionem auxit, postquam Alexandriam petens in consecrando apud Memphim boue Apide diadema gestauit, de more quidem ritumque priscae religionis; sed non deerant qui sequius interpretarentur.

Скоро надеждата се оправдала: бил оставен да покори окончателно Юдея; в последното нападение срещу Ерусалим убил дванадесет противникови бойци със също толкова стрели; превзел града на рождения ден на дъщеря си и такава била радостта и възторгът на войниците, че го поздравили като **император**; и понеже веднага тръгвал за Рим, започнали да го молят настоятелно, дори и да го заплашват да остане с тях или всички да отведе със себе си. Затова някои заподозрели, че иска да се отметне от баща си и да стане цар на Изтока; това подозрение увеличил сам, когато, на път за Александрия, присъствувал в Мемфис на жертвоприношение в чест на Апис с диадема на главата, както повеляват обичаят и ритуалът на древната религия; но се намерили хора, които изтъквали това в лош смисъл.

Този пасаж от глава 5 – единствения от биографията на Божествения Тит, в който Светоний използва думата *imperator* – е много неясен: тъй като императорът е баща на Тит, когато войниците го наричат *imperator*, не се знае дали това е равно на държавна измяна срещу Веспасиан или просто искали до го прославят като завоевател. Съдейки по слуховете, че искал „да се отметне от баща си и да стане цар на Изтока“, изглежда, че думата вече не могла да се използва просто като завоевател. Също така е много любопитно, че войниците го наричат така, понеже няма начин да знаем техните намерения.

13. Vita Domitiani

Salvium Cocceianum [interemit], quod Othonis **imperatoris** patrum sui diem natalem celebraverat; [...] Flavius Sabinus [interemit] alterum e patribus, quod eum comitiorum consularium die destinatum perperam praeco non consulem ad populum, sed **imperatorem** pronuntiasset

Погубил Салвий Кокцеян – защото празнувал рождения ден на чичо си, **император** Отон; [...] и братовчед си Флавий Сабин, понеже глашатаят в деня на консулските избори по погрешка го провъзгласил пред народа не бъдещ консул, а бъдещ **император**.

Последното изречение от този пасаж за живота на Домициан – единствения, в който Светоний използва думата *imperator* – не само показва жестокостта на Домициан, но и най-твърдото положение на думата *imperator*: когато някой бил наричан така, ставало дума за измяна, дори ако било погрешка.

14. Заключение

От тези текстове може да се види, че думата император има сложно развитие – също като почти всички думи, свързани с властта. Дори само от един автор можем да разберем какви промени претърпява една дума – особено когато авторът е историк, който пише за дълъг период от време (в случая почти два века).

Думата *imperator* означава първо завоевател, второ пълководец и трето император. Но както споменахме по-рано, положението не е толкова просто. Най-добрите примери са от глава 13 от живота на Нерон и глава 5 от живота на Тит: от тях виждаме, че остава някаква идея за завоевание и че император не е единственото значение.

Връзките между думите и понятията са силни, но не достатъчно ясни. Едва след задълбочни изследвания можем да разберем и тълкуваме тези връзки по-добре.

Библиография

1. Светоний. Дванадесетте Цезари. Прев. Иванка Попова и Анна Николова. София: Народна Култура, 1983.
2. Suetonius. The Twelve Caesars (Translator Robert Graves). Baltimore: Penguin Books, 1957.